

İCTİMAİ ELMLƏR

UOT 327: 140.8.

İSLAM İNQİLABINDAN SONRA İRANIN XARİCİ SİYASƏT KONSEPSİYASINDA
İSRİL-FƏLƏSTİN MÜNAQİŞƏSİ:
SİYASİ-İDEOLOJİ VƏ HƏRBİ ASPEKTLƏR

E.Q. Əmirov

(AMEA-nın akademiki İsa Həbibbəyli tərəfindən təqdim edilmişdir)

İranda 1979-cu ildə İslam inqilabının baş verməsi və Pəhləvilər (1925-1979) sülaləsinin devrilməsindən sonra Tehranın xarici siyasət kursunda özünü göstərən radikal dəyişikliklər bu ölkənin Fələstin-İsrail münaqişəsinə yanaşmasından da yan keçmədi. İslam inqilabının ideoloqları, o cümlədən inqilabın rəhbəri Ayətulla Xomeyni tərəfindən Fələstin probleminin ədalətli həllinə nail olmaq Tehranın xarici siyasətinin ən mühüm prioritetlərindən biri kimi önə çəkildi. Eyni zamanda İran İsrailə onilliklər boyunca malik olduğu əməkdaşlıq münasibətlərindən imtina edərək, onu həm özünün, həm də ümumilikdə İslam dünyasının düşməni elan edərək, yəhudi dövlətini tanımaqdan boyun qaçırdı. Bununla kifayətlənməyən İran "Fələstinin İslam cihadı" təşkilatının nümunəsində İsrailə qarşı hərbi üsullarla mübarizə aparan bir sıra silahlı qrupların yaradılmasında da fəal şəkildə hərtərəfli dəstək verməyə başladı.

Rəsmi Tehranın 1979-cu il inqilabından sonra Fələstin məsələsinə bu qədər həssas yanaşmasını şərtləndirən iki mühüm amil var ki, onlardan biri siyasi-ideoloji, digəri isə hərbi mahiyyətdədir. Belə ki, Fələstin məsələsində qətiyyət Tehran üçün bütün İslam aləmində öz rolunu və nüfuzunu möhkəmləndirməyə imkan verir. İsrailə olan soyuq müharibə kontekstində isə Fələstində möhkəmlənmək Tehran üçün yəhudi dövlətinin sərhədləri yaxınlığında əlverişli dayaq məntəqəsi qazanmaq deməkdir. Yaxın Şərqdə gərginləşməkdə olan vəziyyət, həmçinin İran-İsrail münasibətlərinin kəskinləşən xətlə inkişafı Tehranın yaxın gələcəkdə Fələstin məsələsindəki həssas mövqeyini dəyişmə-yəcəyini deməyə əsas verir.

Açar sözlər: İran, İsrail, Fələstin məsələsi, İslam inqilabı, ideoloji amil, hərbi aspekt, terror, Yaxın Şərq

Giriş

Pəhləvi rejiminin (1925-1979) hakimiyyəti dövründə Fələstin münaqişəsinə yanaşmada, əsasən, bitərəf mövqedən çıxış edən, faktiki olaraq isə İsraili dəstəkləyən İranın mövqeyi İslam inqilabından sonra 180 dərəcə dəyişərək, tamamilə fərqli mahiyyət qazanmışdır. Əgər, əvvəllər Tehran Fələstin məsələsinə daha çox tarixi "İran-ərəb" rəqabəti prizmasından yanaşsın, İsrailin Yaxın Şərqdəki mövqelərinin güclənməsində maraqlı görünürdüsə, İslam respublikasının qurulmasından sonra İran ərəb-yəhudi münaqişəsini bölgədə öz nüfuz dairəsinin genişləndirilməsi üçün əlverişli platforma qismində nəzərdən keçirməyə başladı. Belə radikal dö-

nüşün təbii ki, ciddi ideoloji və geosiyasi səbəbləri var idi və İranın xarici siyasətində özünü göstərən bu cür kəskin dəyişiklik bir sıra obyektiv amillərin diqtəsilə baş verirdi. Sözügedən amillərin birincisi və ən mühümü heç şübhəsiz ki, 1979-cu il İslam inqilabı ideoloqlarının İsrailə olan barışmaz mövqeyi idi. İstər inqilabın lideri İmam Xomeyni, istərsə də onun digər nüfuzlu silahdaşları İsrail dövlətinin yaradılmasını qanunsuz, cinayətkar bir əməl kimi səciyyələndirir, Fələstin torpaqlarının dərhal yəhudi işğalından azad edilməsini bütün müsəlmanların ümdə, müqəddəs vəzifəsi elan edirdilər. Bu zaman İmam Xomeyni İsrail rəhbərliyinin ünvanına ən sərt və təhqiredici ifadələri iş-

lətməkdən belə çəkinmirdi. Məsələn, 14 noyabr 1965-ci il tarixində İraqın Nəcəf şəhərinin Şeyx Ənsari məscidində oxuduğu xütbədə İsrail rəhbərlərini “milyondan artıq fələstinli müsəlmanı çaşqınlıq içərisində saxlayan və onların torpaqlarını qəsb etmiş bir qrup yəhudi oğrusu” adlandırmış, bütün müsəlman ölkələrinin liderlərini isə onlarla mübarizəyə qalxmamaqda günahlandırmışdı. [5, s. 217]

Müqayisə üçün qeyd edim ki, inqilabdan ötən 42 il ərzində İran rəhbərliyinin İsrail məsələsinə olan yanaşması nəinki dəyişməyib, əksinə bir qədər də radikallaşmış, dönməz xarakter alıb. Bunun İranın hazırkı dini lideri Əli Xamneinin, eləcə də ölkənin bir sıra siyasi liderlərinin, dövlət rəhbərlərinin bəyanatlarından açıq-aşkar görmək mümkündür. Belə ki, Tehran nəinki İsraili dövlət kimi tanımır, üstəlik onun məhv edilməsi uğrunda aparılan mübarizəni öz xarici siyasətinin prioritetlərindən biri elan edərək, bu yolda mübarizə apararıq istənilən ölkəyə, qrupa, yaxud hərəkata hər cür dəstək verəcəyini gizlətmir. Belaruslu təhlükəsizlik eksperti, beynəlxalq terrorizm məsələlərini araşdıran Y.Kojuşkonun təbircə desək, İsrail məsələsi İranın öz mövqeyini tam çıpaqlığı ilə, heç bir diplomatik-siyasi örtük olmadan ortaya qoyduğu bəlkə də yeganə xarici siyasət istiqamətidir: “İranın xarici siyasətində öz ideoloji nifrətini gizlətməyi lazım bilmədiyi yeganə istiqamət İsrailə olan münasibətdir. İran belə bir qənaətdədir ki, İsrail dövlətinin yaşamaq hüququ yoxdur və o tamamilə məhv edilməlidir. İranın yüksək rütbəli dövlət xadimləri aşağıdakı fikirləri səsləndirirlər: “İran hökuməti və xalqı belə hesab edir ki, İsrail dövləti saxta və süni bir qurumdur. İsrail sözü ilə ifadə edilən heç bir xalq mövcud deyil. Sionistlər dünyanın müxtəlif qitələrindən insanları toplayaraq irqçi təsəvvürlərə söykənən və Fələstini işğal etməyə çalışan sionist bir rejim formalaşdırıblar. İslamın gücü sonda Fələstin torpağına gəlmiş heç bir kökü olmayan, qəsbkar sionist rejiminə son qoyacaqdır”. [3, s. 359]

İranın hazırkı dini lideri Ayətulla Əli Xamneinin 2012-ci ilin 3 fevral tarixli Cümə xütbəsində səsləndirdiyi fikirlər bu ölkənin İsrailə yanaşmasına dair bütün suallara aydınlıq gətirir. Tehran universitetindəki həmin çıxışın-

da Əli Xamnei belə demişdi: “İran hara müdaxilə edirsə, onu açıq şəkildə bildirir. Məsələn, biz sionist rejimə qarşı müdaxilə etdik ki, (söhbət İranın 2007-ci ilin yayında İsrailə mübarizədə Livanın şiə hərəkatı “Hizbullah” göstərdiyi hərbi yardımdan gedir – E.Ə.) bunun nəticəsi də 33 gün və 22 gün müharibələrində əldə edilən qələbələr oldu. Bundan sonra da sionist rejimə qarşı olan hər kəsə dəstək verməyə və yardım göstərməyə davam edəcəyik. Sionist rejim həqiqi bir xərcəng şişidir və o, mütləq yox edilməlidir. İnşallah ki, yox ediləcək”. [8]. İranın Fələstin məsələsinə xüsusi həssaslıqla yanaşması təbii qəbul olunmalıdır. Təsədüfi deyil ki, İslam inqilabının qələbəsindən bir neçə gün sonra İranın dini lideri İmam Xomeyni tərəfindən qəbul edilən ilk xarici qonaq Fələstin Azadlıq Təşkilatının ovaxtki lideri Yasir Ərafat olmuşdur. 18 fevral 1979-cu il tarixində baş tutan həmin görüşdə Xomeyni Y.Ərafatı Fələstinin haqlı mübarizəsinə İranın hərtərəfli dəstək verəcəyinə inandırmış, onu Qərb dövlətlərinin vədlərinə inanmamağa çağırırmışdı. Həmçinin, Xomeyni bu mübarizədə qələbənin yalnız əzmkar mübarizə yolu ilə əldə edilə biləcəyini bəyan etmişdi. Mətbuatın yazdığından və görüş iştirakçıların qeydlərindən məlum olur ki, Xomeyni ilə söhbət Y.Ərafatda dərin iz buraxmış, İranın məsələdəki qətiyyəti onu daha radikal addımların mümkünlüyünə inandırmışdı. [4, s. 196]

Aydın məsələdir ki, İsrailə münasibətdə açıq-aşkar düşmənçilik xəttini seçmiş İran üçün Fələstini dəstəkləmək, Fələstində möhkəmlənmək Tehranın №1 hədəf kimi müəyyənləşdirdiyi yəhudi dövlətinin sərhədləri yaxınlığında mövqe tutmaq demək idi. 1990-cı ilin 4-6 dekabr və 1991-ci ilin 19-22 oktyabr tarixlərində Tehrandə keçirilmiş “Üsyana dəstək konfransının” yekunlarına əsasən, İran həmin vaxta qədər İsrailə qarşı döyüşən müxtəlif Fələstin təşkilatlarına göstərdiyi maliyyə və hərbi dəstəyi rəsmiləşdirərək, bütün dünyaya elan etdi. Belə ki, konfransda İranın o vaxtkı vitse-prezidenti ayətulla Məhərcaninin rəhbərliyi ilə Fələstin xalqının azadlıq mübarizəsinə maddi, siyasi və hərbi yardımın göstərilməsini təşkil edəcək xüsusi komitə təsis olundu. Həmçinin “Şəhidlər fondu” adlanan təşkilat vasitəsilə fələstinli dö-

yüşçülərin ailələrinə davamlı olaraq maddi dəstəyin göstərilməsinə qərar verildi. İran ötən əsrin 90-cı illərində hər vaxtlə Fələstin muxtariyyətilə İsrail arasında başlanan bütün danışıq təşəbbüsləri pozmaq üçün fəallıq göstərir, radikal mövqedən çıxış edən qüvvələri dəstəkləyərək hər hansı uzunmüddətli sazişlərin imzalanmasına əngəl törədirdi. 1996-cı ilin fevralında Suriyanın paytaxtı Dəməşq şəhərində İranın yüksək rütbəli dövlət nümayəndələri ilə İsrailə sülh danışıqlarından imtina etmiş fələstinli radikalılar arasında görüş keçirilmiş və silahlı mübarizənin davam etdirilməsinin qaçılmazlığına dair birgə qərar qəbul olunmuşdur. [1, s. 409]

Qeyd etmək yerinə düşər ki, İranla Fələstindəki müxtəlif qruplar arasında oxşar mahiyyətdə görüşlər sonrakı dövrlərdə də keçirilməyə davam etmişdir. Tehrandan davamlı hərbi və maddi yardım alan başlıca Fələstin təşkilatlarının sırasına “HƏMAS” (“İslam müqavimət hərəkatı”) və “Fələstinin İslam cihadı” ilk yerləri tuturlar. Əgər sünni ideologiyasına mənsub “HƏMAS”-la şibə İranını birləşdirən əsas məsələ onların hər ikisinin ortaq hədəfi, yəni İsrail dövlətinin yer üzündən silinməsidirsə, “Fələstinin İslami Cihad” təşkilatının meydana çıxması bilavasitə Tehranın fəaliyyəti nəticəsində mümkün olmuşdur. Belə ki, bu təşkilatın qurucusu Fəthi Şəkaki (1951-1995) 1988-ci ildə Fələstindən Livana deportasiya olunduqdan sonra onunla İran xüsusi xidmət orqanları arasında sıx əməkdaşlıq formalaşmış, nəticədə təşkilat Tehrandan maddi və silah yardımı alaraq əhəmiyyətli dərəcədə güclənməyi bacarmışdır. F.Şəkaki öz çıxışlarında açıq şəkildə bəyan edirdi ki, onun rəhbərlik etdiyi təşkilatın başlıca vəzifəsi sionizmə qarşı müqəddəs cihadi davam etdirməkdən, həmçinin israililəri dünyanın hər yerində qətlə yetirməkdən ibarətdir.

İranın Fələstin məsələsinə fokuslanmasının digər bir vacib səbəbi isə onun İslam inqilabından sonra düşdüyü beynəlxalq təcrid fonunda müsəlman dünyasının liderinə çevrilmək, Qərbə qarşı ideoloji müqavimətin aparıcı qüvvəsi rolunda çıxış etmək istəyi ilə bağlı idi. İdeoloji baxımdan təşkilat tamamilə İran inqilabının dəyər və məqsədlərini qəbul etmiş, onları öz fəaliyyətinin əsas qayəsinə çevirmişdir. [3, s. 264-265]

F.Şəkaki öz baxışlarını və qurduğu təşkilatın ideya təməllərini müəllifi olduğu “Xomeyni – İslam alternativini və həlli” adlı kitabında ətraflı şəkildə açıqlamışdır. [1, s. 95] 1994-1995-ci illər “Fələstinin İslam Cihadı” təşkilatının tarixinə İsrailə qarşı ən çox terror hücumunun təşkil olunduğu dövr kimi düşüb. Onların ən səs-küylüləri 20 oktyabr 1994-cü il və 22 yanvar 1995-ci il tarixlərinə təsadüf etmişdir. Həmin terror aktları zamanı müvafiq olaraq 23 və 18 nəfər İsrail vətəndaşı, o cümlədən hərbi qulluqçusu qətlə yetirilmişdi. [3, s. 264]

“İslam cihadı”nın artan hücumları İsrail dövlətini qəti cəza tədbirləri görmək məcburiyyətində qoydu. Təşkilatın rəhbəri F.Şəkakinin fiziki məhvini dair verilən qərar İsrail Xüsusi xidmət orqanları tərəfindən 1995-ci ilin oktyabrında Maltada uğurla yerinə yetirildi. İsrailin ən qəddar düşmənlərindən və İranın Fələstindəki ən etibarlı şəxslərindən biri başından aldığı 5 güllə yarısından sonra yerində keçindi. [2, s. 112]

Lakin F.Şəkakinin qətlindən sonra təşkilatın öz əvvəlki gücünü itirəcəyini, yaxud İranın ona olan təsirinin zəifləyəcəyini düşünənlərin proqnozları iflasa uğramışdı. Təşkilatın başına keçən Abdulla Şəminin və İran Xüsusi xidmət orqanlarının birgə fəaliyyəti nəticəsində “İslam cihadı” İsrailə qarşı amansız hücumlarını daha da artırdı. Belə ki, 1996-cı ilin martında İsrailin paytaxtı Tel-Əviv şəhərində “İslam cihadı” tərəfindən həyata keçirilən terror aktı nəticəsində 20 nəfər həlak olmuş, 75 nəfər isə yaralanmışdı. [2, s.111] Y.Kojuşko qeyd edir ki, 1997-ci ildə İranla “İslam cihadı” arasında əldə edilmiş razılaşmaya əsasən, fələstinlilər İsrailə qarşı törədəcəkləri hər növbəti terror aktına görə müvafiq maddi mükafatla təltif olunacaqlar. [3, s.265] İranın “İslam cihadına” uzun illər verdiyi ardıcıl dəstək təşkilata, nəinki fələstinliləri, həm də İsrail vətəndaşı olan ərəbləri öz sıralarına cəlb etmək imkanı verdi. 2000-2001-ci illərdə “İslam cihadı” tərəfindən əməkdaşlığa cəlb edilmiş İsrail vətəndaşı olan ərəblərin törətdikləri terror aktları yəhudi dövlətini tamamilə yeni reallıqlarla üz-üzə qoydu. 2001-ci ilin yanvarında İsrail hüquq-mühafizə orqanlarının “İslam cihadı” ilə əməkdaşlıq və terror aktları planlaşdıran 4 vətəndaşını həbs etməsi göstərdi ki, İran

emmisarlarının əlləri yəhudi dövlətinin daxilinə qədər uzanır. [6, s. 172-173]

“İslam cihadi” ilə yanaşı “HƏMAS” da yarandığı dövrdən etibarən İran tərəfindən mütləq olaraq ciddi maliyyə yardımı və hərbi dəstək almışdır. Müasir dövrdə bu dəstəyin həcmi haqqında dəqiq məlumat yoxdur, ancaq 2000-ci illərin əvvəllərində İranın “HƏMAS”a ildə 3 milyon ABŞ dolları həcmində yardım etdiyi məlumdur. [2, s.77]

İranın 1979-cu ildən indiyədək Fələstinin rəsmi hakimiyyət orqanlarına, eləcə də İsrailə qarşı mübarizə aparan müxtəlif hərbişmiş qrup və hərəkətlərinə göstərdiyi mütləq yardımlar Tehranın bölgədəki proseslərə müdaxilə imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Nəticədə Tehran tədricən Fələstin-İsrail münasibətlərinin axarına təsir etmək gücünə malik aktiv siyasi amilə çevrilmişdir.

Siyasi-ideoloji aspekt

Əgər, biz 1979-cu ildən indiyədək olan zaman kəsiyini təhlil etsək, İranın son 40 il ərzində Yaxın və Orta Şərq bölgəsindəki hərbi-siyasi fəallığının, əsasən, şiələrin üstünlük təşkil etdiyi ölkələrə istiqamətləndiyini görürük – İraq, Livan, Yəmə, Bəhreyn və s. İranın hələ Xomeyni dövründən xarici siyasətin prioriteti elan etdiyi “İnqilabın ixracı” prinsipinə söykənən bu strategiyasının başlıca məqsədlərindən birini də “şiə zolağının” formalaşdırılması təşkil etdiyindən Tehranın belə bir xətt tutması başadüşüləndir. Lakin İranın “şiə zolağı” formalaşdırmaq xəttində Fələstin çox maraqlı bir istisna təşkil etməkdədir. Hər kəsə yaxşı məlumdur ki, yuxarıda adlarını sadaladığımız ərəb ölkələrindən fərqli olaraq Fələstin əhalisinin böyük əksəriyyəti sünnilərdən ibarətdir. Yəni burada İranın məzhəb zəminində arxalana biləcəyi hər hansı sosial dayağı mövcud deyil. O da yaxşı bilinən həqiqətdir ki, sünnilərin üstünlük təşkil etdiyi digər müsəlman ölkələrinin çoxu ilə soyuq və ziddiyyətli münasibətlərə malikdir. Hətta bəzi hallarda şiələrin yaşadıkları, lakin siyasi quruluşu etibarilə dünyəvi olan müsəlman ölkələri ilə də İranın münasibətlərində gərginlik müşahidə olunmaqdadır. Azərbaycan Respublikası ilə İranın münasibətləri bunun bariz nümunəsini

təşkil etməkdədir. Bütün beynəlxalq platformalarda İslam həmrəyliyindən danışan İran Azərbaycana münasibətdə haqqında danışdığı dəyərlərin və prinsiplərin hamısını qulaqardına vurmağa üstünlük verir. 30 ilə yaxın müddətdə Qarabağ bölgəsində Azərbaycan torpaqlarının 20%-dən çoxunu işğal altında saxlamış, minlərlə günahsız azərbaycanlının həyatına son qoymuş Ermənistan indi də İranın ən yaxın tərəfdaşlarından biri hesab olunur. İran əli Azərbaycandakı şiə qardaşlarının qanına batmış Ermənistan rəhbərlərini daim səmimiyyətlə qəbul etmiş, bu ölkənin iqtisadi və enerji təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi üçün kifayət qədər yardım da göstərmişdir. Eyni yanaşmanı Tehran Pakistana münasibətdə də nümayiş etdirməkdədir. Kəşmir məsələsində İran daim birmənalı mövqe nümayiş etdirməkdən yayınır, Hindistanla münasibətlərinə xələl gətirə biləcək addımlardan çəkinir. İranın Türkiyə, həmçinin Mərkəzi Asiya ölkələri ilə münasibətlərində də İslam həmrəyliyi prinsipindən çıxış etdiyini demək mümkün deyil.

Bütün bunların fonunda İranın Fələstin məsələsində var gücü ilə iştirak etməyə, öz təsir imkanlarını qoruyub saxlamağa çalışması ilk baxışdan paradoksal görünə bilər. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, Tehranı Fələstinə istisna kimi baxmağa vadar edən başlıca siyasi-ideoloji amil bu problemin ümummüsəlman kontekstindəki malik olduğu tarixi-psixoloji, mənəvi yüküdür. Qüds məsələsi, Fələstin torpaqlarında yəhudi dövlətinin qurulması və Qərbin 70 ilə yaxın davam edən bu qarşıdurmanın gedişində daim İsraili müdafiə etməsi, müsəlman ölkələrinin acizliyi İslam dünyası tərəfindən təhqir, ayrışdırıcılıq kimi qəbul edilməkdədir. Müsəlmanlar Qüds məsələsinə xüsusi həssaslıqla yanaşır, Fələstin ətrafında cərəyan edən istənilən gərginliyə kəskin reaksiya verirlər. Fələstin məsələsi İslam, xüsusilə də ərəb dünyası üçün həm də 1947-ci ildən indiyədək aşılması qeyri-mümkün görünən məğlubiyyət, uğursuzluq sindromu deməkdir. Ərəb dövlətlərinin indiyədək İsrailə qarşı başladıkları bütün müharibələrin yekununda məğlubiyyətə düşər olması və müsəlman dövlətlərinin heç birinin bu məsələyə təsir göstərmək gücündə olmamağı Fələstin probleminin

həllinə dair ümidləri azaldır. [6, s. 27-113]

İranın Fələstin problemində bu qədər qəti mövqe göstərməsi, həmçinin İsrailə münasibətdə istənilən ərəb dövlətindən daha kəskin davranış nümayiş etdirməsinin siyasi-ideoloji əsası məhz bununla bağlıdır. İsrailin uğurlu müharibələrin yekununda ərəb dünyasında formalaşdırdığı xofun dağıdılmasının necə böyük reaksiya doğuracağını İranda yaxşı başa düşürlər, ona görə də belə bir effektə nail olmaq üçün Tehran bütün mümkün vasitələrdən istifadə edir. Bunun üçün də Tehran daim İsrail sərhədləri yaxınlığında gərginlik ocaqları alovlandırmağa və yəhudi dövlətini lokal münaqişələrə çəkərək psixoloji üstünlük qazanmağa çalışır. Etiraf etmək lazımdır ki, bəzi hallarda İran öz məqsədinə nail olmağı bacarır. 2006-cı ilin yayında İsrailə Livandakı “Hizbullah” hərəkatı arasında 33 gün ərzində davam etmiş hərbi münaqişə bunun ən bariz nümunəsi hesab olunmalıdır. Həmin vaxt İsrail bütün cəhdlərinə baxmayaraq yekun məqsədinə nail olmadan Livana yeritdiyi qüvvələrini geri çəkmək məcburiyyətində qalmış, üstəlik ciddi itkilər verərək birtərəfli qaydada hərbi əməliyyatları dayandırmağa məcbur olmuşdu. “Hizbullah”ın İsrail şəhərlərinə və yaşayış məntəqələrinə endirdiyi raket zərbələri nəticəsində baş verən insan tələfatı və çoxsaylı itkilər isə yəhudi cəmiyyətində öz ölkəsinin silahlı qüvvələrilə bağlı məyusluq duyğusu yaratmışdı. Bu müharibə qısa zamanda bütün İslam dünyasında böyük əks-səda doğurmuş, İsrailin onilliklərdən bəri silah gücünə formalaşan nüfuzuna ciddi zərbə endirilmişdi. Müxtəlif məlumatlara görə 33 günlük müharibənin gedişində İsrailin 118 hərbiçisi, 42 dinc sakini həlak olmuş, 4159 nəfər yaralanmışdır. 330.000 nəfər İsrail vətəndaşı Livanla həmsərhəd bölgədəki evlərini tərk etmək məcburiyyətində qalmış, ümumilikdə İsrail dövlətinə 5 milyard dollardan artıq zərər dəymişdir. Döyüş əməliyyatları zamanı İsrailin 1 F-16 təyyarəsi, 4 “Apaçi” helikopteri və hərbi gəmisi vurularaq sıradan çıxarılmışdır. Müharibənin İsrail cəmiyyətində doğurduğu etirazlar o qədər güclü olmuşdu ki, ölkənin o zamankı baş naziri Əmir Perets, həmçinin Baş qərargah rəisi Dan Halutz sülh sazişinin imzalanmasından bir müddət sonra öz vəzifələrindən istefa vermək

məcburiyyətində qalmışdılar. [7]

“Hizbullah”ın qazandığı uğurun müsəlman dünyasında ciddi əks-sədaya səbəb olması döyüş əməliyyatlarının İsrailin Qəzza bölgəsində dinc sakinlərə qarşı hücumlarına cavab olaraq başlaması ilə bağlı idi. Belə ki, “Hizbullah”-la müharibə ərəfəsində İsrailin Fələstində həyata keçirdiyi əməliyyatlar nəticəsində xeyli sayda dinc sakin qətlə yetirilmiş, onlarla insan yaralanmışdı. İslam dünyasında kəskin etirazlarla qarşılanan bu hücumlar fonunda “Hizbullah”ın uğuru məzhəbindən asılı olmayaraq müsəlmanlar tərəfindən İsrailə verilmiş tutarlı cavab olaraq qəbul edildi.

Fələstin məsələsi bütün qeyd edilənlər fonunda İran üçün İslam aləmində öz yerini və rolunu göstərmək üçün mühüm ideoloji-siyasi mahiyyətə malikdir. Münaqişənin uzanması və İsrailə qarşı etiraz əhval-ruhiyyəsinin davam etməsi bu mənada İranın geosiyasi maraqlarına tərəflər arasında əldə ediləcək hər hansı uzunmüddətli sülh sazişindən daha əlverişli görünməkdədir.

Hərbi aspekt

Artıq qeyd olunduğu kimi İsraili özünün bir nömrəli düşməni və hədəfi elan etmiş İran üçün coğrafi cəhətdən bu ölkəyə mümkün qədər yaxınlaşmaq olduqca vacibdir. Bu mənada İranın istifadə edə biləcəyi bir neçə məkan var. Onlardan birincisi, hazırda Vətəndaş müharibəsinin tüğyan etdiyi Suriya, digəri “Hizbullah” hərəkatının ərazisinin bir qisminə nəzarət edən Livan, üçüncüsü isə Fələstin muxtariyyətidir. Əgər Suriya və Livanda İran öz hərbi qüvvələri və təlimatçıları ilə birbaşa təmsil olunmaq imkanına malikdirsə, Fələstində Tehran mövcud reallıqlar səbəbindən fərqli davranmaq məcburiyyətindədir. Bölgənin İsrail qüvvələri tərəfindən həm qurudan, həm də dənizdən mühasirədə və total nəzarət altında saxlanması, həmçinin məsafənin uzaqlığı İrana Fələstin ərazisində əsaslı, effektiv fəaliyyət məntəqələri qurmağa imkan vermir. İran bu məhdudiyyətləri Fələstindəki yerli silahlı qruplar vasitəsilə aradan qaldırmağa çalışır. İsraili daim xof və terror təhdidi vəziyyətində saxlamaq, mütəmadi hücumlarla bu ölkədə ictimai-siyasi, psixoloji gər-

ginlik yaratmaq Tehranın prioritet vəzifələrindəndir. İranın Nüvə Proqramı ətrafında aparılan danışıqların nəticədə iflasa uğraması, eyni zamanda Suriyada Tehranın mövqelərini gücləndirməsi İsrailin yaxın gələcəkdə bu ölkəyə qarşı daha ciddi hərbi aksiyalar həyata keçirməsi ehtimalını ciddi şəkildə artırmaqdadır. İrana qarşı bu aksiyalar müxtəlif formalarda təzahür edə bilər. İsrailin mümkün hərəkət ssenariləri arasında İranın nüvə obyektlərinə zərbələrin endirilməsi də istisna olunmur. Vaxtilə İraqdakı nüvə reaktorlarını bombalayan İsrailin belə bir təcrübəsinin olması, güc amilini istisna etməyə imkan vermir. Heç şübhəsiz ki, Tehrandə də bunu bilməmiş deyillər və güman ki, bu ölkənin də İsrailə qarşı cavab reaksiyasının müxtəlif ssenariləri işlənilib-hazırlanmaqdadır.

Belə amansız qarşıdurma vəziyyətində iki ölkə üçün mümkün aksiyaların daha da dağıdıcı effektə malik olması üçün öz düşməninə coğrafi baxımdan daha yaxın olmaq olduqca mühümdür. Hər iki tərəfin strateqləri bunu anlayır və əlverişli mövqelər əldə etmək uğrunda mübarizə davam edir. Bu mənada Fələstin üzərində nəzarət hər iki tərəf üçün həyati əhəmiyyət daşıyır.

Nəticə

Suriyada davam edən vətəndaş müharibəsi, İrana qarşı güclənən iqtisadi sanksiyalar və ümumilikdə Yaxın Şərqdə gərginləşən hərbi-siyasi vəziyyət regiondakı bütün qaynar münafişə ocaqları kimi Fələstin-İsrail cəbhəsində də ciddi problemlər yaradır. Bu gərginliyin artmasında heç şübhəsiz ki, İran-İsrail münasibətlərində hökm sürən açıq-aşkar düşmənçilik və qarşıdurma əhvali-ruhiyyəsi öz neqativ rolunu oynamaqdadır. 1979-cu ilin İslam inqilabından sonra Tehranın Fələstin probleminə həssas münasibəti, buradakı radikal hərbişmiş dəstələri

açıq şəkildə dəstəkləməsi, həmçinin İsrail dövlətini tanımaqdan imtina etməsi sözügedən münafişənin həllini dalana dirəyən amilə çevirmişdir. İran üçün Fələstin məsələsi həm özünü İslam dünyasında təsdiqləmək, həm də İsrail sərhədləri yaxınlığında gərginlik mənbəyini qoruyub saxlamaq baxımından strateji əhəmiyyətə malikdir. Hadisələrin təhlili, həmçinin problemin tarixi göstərir ki, İsrail-Fələstin münafişəsinin ədalətli həlli tapılmadığı müddətcə İranı bu prosesdən kənarlaşdırmaq mümkün olmayacaq. Tehran bütün məhdudiyyətlərə baxmayaraq Fələstindəki iştirakını qoruyub saxlamaq üçün əlindən gələni etməklə yanaşı, bütün sülh təşəbbüslərinə də mane olmağa davam edəcəkdir. İsrailin İrana mümkün hərbi aksiyası zamanı isə Fələstinin yəhudi dövlətinə qarşı aktiv cəbhələrdən birinə çevrilməsi ehtimalı da olduqca yüksəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Жаринов К.В.* Терроризм и террористы: Исторический справочник / Под общей редакцией А.Е.Тараса. Минск, 1999
2. *Капитонов К.А.* Война без правил. Израильско-палестинское противостояние. Москва, 2006
3. *Кожушко Е.П.* Современный терроризм: Анализ основных направлений / Под общей редакцией А.Е.Тараса. Минск, 2000
4. *Манучихри А.* Политическая система Ирана. Санкт-Петербург, 2007
5. *Имам Хомейни.* Путь к свободе. Речи и Завещание. Второе издание / Редактор Е.Д.Громова. Москва, 1999
6. *Эпштейн А.* Войны и дипломатия. Арабо-израильский конфликт в XX веке. Киев, 2003
7. TUIC AKADEMI / Nedenleri ve sonuclari ile 2006 İsrail-Lübnan savaşı 26/1/2012-[https:// www. Tuicakadem.org/nedenleri-ve-sonuclari-ile-2006-israil-lubnan savasi/#_ftnref13](https://www.tuicakadem.org/nedenleri-ve-sonuclari-ile-2006-israil-lubnan-savasi/#_ftnref13)
8. TRT HABER. 3/2/2012 [https://www.trthaber .com/ haber/dunya/hamaneyden-abd-ve-israile-tehdit-27021.html](https://www.trthaber.com/haber/dunya/hamaneyden-abd-ve-israile-tehdit-27021.html)

AMEA RH Aparatı
eldar.ado.85@mail.ru

**THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT IN IRAN'S FOREIGN POLICY CONCEPT
AFTER THE ISLAMIC REVOLUTION:
POLITICAL, IDEOLOGICAL AND MILITARY FACTOR**

E.G. Amirov

In 1979, after the victory of the Islamic Revolution in Iran and the overthrow of the Pahlavi dynasty (1925-1979), the foreign policy of official Tehran underwent dramatic changes, which also manifested themselves in relation to the Israeli-Palestinian conflict. Thus, under the influence of the ideas of the Islamic Revolution, Tehran refused from many years of cooperation with Israel, and the liberation of Palestine was declared by the ideologists of the revolution, in particular by its leader Imam Khomeini, one of the priorities of the foreign policy of the Islamic republic. In addition, Israel was declared an enemy of Iran and the entire Muslim world, and the fight against it was elevated to the level of a holy war. From 1979 to this day, Iran has not limited its actions in this matter to slogans alone. He, represented by the Palestinian Islamic Jihad organization, actively promotes the formation and strengthening of various paramilitary groups that have chosen the armed path of struggle against Israel until the final liberation of Palestine.

Such a sensitive and principled position of Iran on the Palestinian issue is due to two main factors - political-ideological and military. Iran views the activity and decisive actions in this direction as a way to strengthen its authority in the entire Islamic world, taking into account the sensitivity of the issue for all Muslims of the world. On the other hand, strong positions in Palestine will allow Iran, in the event of an open military conflict with Israel, to turn this space into one of the fronts of the struggle against the Jewish state. The tense situation that has developed in recent years in the Middle East, as well as the constant tension in relations between Israel and Iran, suggest that the question of Palestine in the near future will remain one of the priorities for Tehran.

Keywords: *Iran, Israel, Palestinian question, Islamic Revolution, ideological factor, military aspect, terrorism, Middle East*

**ИЗРАИЛЬСКО-ПАЛЕСТИНСКИЙ КОНФЛИКТ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ
ИРАНА ПОСЛЕ ИСЛАМСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ:
ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ И ВОЕННЫЙ ФАКТОР**

Э.Г. Амиров

В 1979 году после победы в Иране Исламской революции и свержения династии Пехлеви (1925-1979) внешняя политика официального Тегерана претерпела кардинальные изменения, которые проявились и в отношении израильско-палестинского конфликта. Так, под влиянием идей Исламской революции Тегеран отказался от многолетнего сотрудничества с Израилем, а освобождение Палестины было объявлено идеологами революции, в частности ее вождем Имамом Хомейни, одним из приоритетов внешней политики Исламской республики. Ко всему прочему, Израиль был объявлен врагом Ирана и всего мусульманского мира, а борьба с ним была возведена на уровень священной войны. С 1979 года по сей день Иран в этом вопросе не ограничивает свои действия одними лозунгами. Он в лице организации «Палестинского исламского джихада» активно содействует формированию и укреплению различных военизированных групп, избравших вооруженный путь борьбы с Израилем до окончательного освобождения Палестины.

Столь чувствительная и принципиальная позиция Ирана в палестинском вопросе обусловлена двумя основными факторами – политико-идеологическим и военным. Активность и решительные действия в этом направлении Иран рассматривает как путь укрепления своего авторитета во всем исламском мире, учитывая чувствительность вопроса для всех мусульман мира. С другой стороны, прочные позиции в Палестине позволят Ирану в случае открытого военного конфликта с Израилем, превратить это пространство в один фронт борьбы против еврейского государства. Напряженная ситуация, которая сложилась в последние годы на Ближнем Востоке, а также постоянный накал в отношениях между Израилем и Ираном позволяют говорить о том, что вопрос Палестины в ближайшем будущем останется одним из приоритетов для Тегерана.

Ключевые слова: *Иран, Израиль, Палестинский вопрос, Исламская революция, идеологический фактор, военный аспект, терроризм, Ближний Восток*